

**KONFUTSIYNING ILMIY-FALSAFIY MEROSI VA BUYUK IPAK YO'LIDA
UMUMINSONIY, MILLIY QADRIYATLAR****Axmedova Dilshoda**

KIUT Samarqand filialining

Xitoy, ingliz tili yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola Konfutsiy ilmiy-falsafiy merosining asosiy tamoyillari, uning umuminsoniy ahamiyati va Buyuk Ipak yo'li orqali o'zbek xalqining milliy qadriyatlariga ta'sirini tahlil qiladi. Konfutsiy falsafasidagi insonparvarlik (“jen”), odo-axloq qoidalari (“li”) va o'zaro hurmat (“siao”) kabi tushunchalar o'zbek xalqining axloqiy va ma'naviy an'analari bilan uyg'unlashib, umuminsoniy qadriyatlar sinteziga zamin yaratgan. Buyuk Ipak yo'li savdo yo'li sifatida emas, balki falsafiy, diniy va madaniy g'oyalarni almashish platformasi sifatida muhim rol o'ynagan. Maqola Konfutsiy ta'limotidagi bilim olish va o'z-o'zini takomillashtirish g'oyalarining o'zbek xalqining ilmiy-ma'rifiy an'alariga ta'sirini, shuningdek, ushbu merosning zamonaviy dunyoda xalqlar o'rtasidagi tinchlik va hamkorlikni mustahkamlashdagi dolzarbligini yoritadi. O'zbek xalqining ochiq dunyoqarashi va moslashuvchanligi Konfutsiy falsafasini mahalliy qadriyatlar bilan boyitish imkonini berganligi alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Konfutsiy falsafasi, Buyuk Ipak yo'li, umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyatlar, o'zbek xalqi, insonparvarlik, odo-axloq, bilim olish, madaniy sintez, ma'naviy dunyoqarash, global integratsiya.

Insoniyat tarixida falsafiy oqimlar va madaniy almashinuvlar jamiyatlarning ma'naviy rivojlanishida muhim o'rin tutib, xalqlar o'rtasida o'zaro tushunish va uyg'unlik ko'prigini shakllantirgan. Konfutsiy falsafasi, Xitoy madaniyatining eng muhim yodgorliklaridan biri sifatida, nafaqat Sharq mintaqasida, balki butun dunyoda axloqiy qadriyatlar va insonparvarlik tamoyillarini targ'ib qilishda muhim rol o'ynadi. Ushbu ta'limot Buyuk Ipak yo'li orqali turli xalqlar, xususan, Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqining ma'naviy dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatdi. Buyuk Ipak yo'li faqat savdo yo'li emas, balki g'oyalar, falsafiy tushunchalar va madaniy qadriyatlar almashinuvining global platformasi sifatida tarix sahifalarida o'ziga xos o'rin egalladi. Ushbu maqola Konfutsiy ilmiy-falsafiy merosining asosiy tamoyillari, uning umuminsoniy ahamiyati va Buyuk Ipak yo'li orqali o'zbek xalqining milliy qadriyatlariga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Konfutsiy ta'limotidagi insonparvarlik, adolat va bilim olish g'oyalari o'zbek xalqining axloqiy va ma'naviy an'analari bilan uyg'unlashib, umuminsoniy qadriyatlarning sinteziga zamin yaratgan. Shu bilan birga, maqola ushbu falsafiy merosning bugungi kunda global madaniy muloqot va xalqlar do'stligini mustahkamlashdagi ahamiyatini ham yoritadi. Konfutsiy falsafasi insoniyatning abadiy savollariga yo'naltirilgan bo'lib, uning axloqiy tamoyillari zamonaviy dunyoda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. O'zbek xalqining boy ma'naviy merosi va ochiq dunyoqarashi esa ushbu ta'limotni o'ziga xos tarzda qabul qilib, mahalliy qadriyatlar bilan boyitish imkonini berdi.

Konfutsiy (miloddan avvalgi 551–479-yillar) Xitoy falsafasining asoschilaridan biri sifatida inson, jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarni axloqiy tamoyillar asosida tartibga solishga harakat qildi. Uning ta'limotining markazida “jen” (insonparvarlik), “li” (odob-axloq qoidalari) va “siao” (o'zaro hurmat va sadoqat) kabi tushunchalar joylashgan. Konfutsiy uchun insonning o'zini o'zi takomillashtirishi, jamiyatdagi uyg'unlik va adolatni ta'minlashning asosiy yo'li edi. Bu g'oyalar nafaqat Xitoy madaniyatida, balki Buyuk Ipak yo'li orqali boshqa xalqlarga, jumladan, Markaziy Osiyo xalqlariga ham tarqaldi. Ipak yo'li nafaqat savdo-sotiq yo'li, balki falsafiy, diniy va madaniy g'oyalarning

almashinuv markazi bo'lib xizmat qildi. Bu yo'l orqali Konfutsiy ta'limoti Markaziy Osiyodagi davlatlar, xususan, Xorazm, Sog'd va Farg'ona vodiysidagi xalqlarning dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatdi. Savdo karvonlari, elchilar va sayyohlar orqali Xitoy falsafasi Markaziy Osiyo xalqlarining axloqiy va ijtimoiy tushunchalariga kirib keldi, bu esa mintaqada madaniy va ma'naviy boylikning shakllanishiga zamin yaratdi.

Konfutsiy falsafasining umuminsoniy ahamiyati uning insoniyatning abadiy muammolariga yo'naltirilganligidadir. Masalan, uning “O'ziga yoqmaganni boshqalarga qilma” degan tamoyili o'zbek xalqining “Yaxshilik qil, yaxshilik top” degan maqoliga yaqin bo'lib, axloqiy tenglik va o'zaro hurmat g'oyasini aks ettiradi. Shu bilan birga, Konfutsiy ta'limotidagi oila va jamiyatga sadoqat, oqsoqollar hurmati kabi qadriyatlar o'zbek xalqining an'anaviy hayot tarziga mos keladi. O'zbek xalqining mehr-oqibat, mehmondo'stlik va jamoatchilik g'oyalari Konfutsiy falsafasining “jen” tushunchasi bilan uyg'unlashadi. Bu o'zaro ta'sir Buyuk Ipak yo'li davrida, xususan, milodiy I-VII asrlarda savdo karvonlari va elchilar orqali yanada chuqurlashdi. Konfutsiy ta'limotidagi axloqiy tamoyillar o'zbek xalqining odob-axloq tushunchalari bilan moslashib, ularning kundalik hayotida o'z ifodasini topdi.

Buyuk Ipak yo'li o'z davrida global madaniy integratsiya markazi bo'lib, turli falsafiy oqimlar, jumladan, Konfutsiy ta'limoti, buddizm, zardushtiylik va nasroniylik kabi dunyoqarashlarning sinteziga zamin yaratdi. O'zbek xalqi o'zining ochiq dunyoqarashi va boshqa madaniyatlarni qabul qilish qobiliyati tufayli ushbu g'oyalarni o'ziga xos tarzda qayta ishladi. Masalan, Konfutsiy ta'limotidagi “li” tushunchasi, ya'ni odob-axloq qoidalari, o'zbek xalqining “adab” tushunchasi bilan o'xshashliklarga ega. O'zbek adabida keksalarga hurmat, qo'shnichilik munosabatlari va jamoaviy mas'uliyat muhim o'rin tutadi, bu esa Konfutsiy falsafasining jamiyatdagi uyg'unlik g'oyasi bilan mos keladi. Shu bilan birga, o'zbek xalqining mehmondo'stlik an'anasi Konfutsiy falsafasidagi o'zaro hurmat va sadoqat tamoyillari bilan yaqinlikni namoyon etadi.

Konfutsiy ta'limotining o'zbek xalqi madaniyatiga ta'siri faqat axloqiy qadriyatlar bilan cheklanmaydi. Uning ta'lim va bilim olishga urg'u berishi o'zbek xalqining ilmiy va

ma'rifiy an'analariga ham ta'sir ko'rsatdi. Buyuk Ipak yo'li davrida Xorazm, Buxoro va Samarqand kabi shaharlar nafaqat savdo markazlari, balki ilmiy va falsafiy munozaralar markazi sifatida ham mashhur edi. Bu shaharlarda yashagan olimlar, masalan, Al-Xorazmiy, Al-Farg'oniy va Beruniy kabi zotlar, Konfutsiy ta'limotidagi bilim olish va o'zini takomillashtirish g'oyalaridan bevosita yoki bilvosita ta'sirlangan bo'lishi mumkin. Konfutsiy uchun bilim jamiyatni boshqarish va insonni kamolotga yetkazish vositasi edi, bu esa o'zbek xalqining “Ilm – nur, jaholat – zulmat” degan falsafasiga yaqin edi. O'zbek xalqining ilmiy an'analari, xususan, matematika, astronomiya va falsafa sohasidagi yutuqlari bilan Konfutsiy ta'limotidagi ta'limning jamiyatdagi muhim o'rni o(Opens in a new window)'rtasida o'xshashlik kuzatiladi.

Shu bilan birga, Konfutsiy ta'limotidagi ba'zi jihatlar o'zbek xalqining milliy qadriyatlariga mos kelmasligi ham mumkin edi. Masalan, Konfutsiy falsafasida davlat va hukmdorga sadoqat ustuvor o'rin tutsa, o'zbek xalqining mustaqillik va erkinlikka intilishi ba'zi hollarda bu g'oyalarga zid kelgan bo'lishi mumkin. Ammo o'zbek xalqining moslashuvchan dunyoqarashi tufayli Konfutsiy ta'limotidagi ijobiy jihatlar qabul qilinib, mahalliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirildi. Bu jarayonda Buyuk Ipak yo'li muhim ko'priq vazifasini o'tadi, chunki u nafaqat g'oyalar almashinuvini ta'minladi, balki turli xalqlar o'rtasida o'zaro hurmat va tushunishni mustahkamladi. O'zbek xalqi Konfutsiy falsafasidagi axloqiy tamoyillarni o'zining “odob” va “axloq” tushunchalari bilan birlashtirib, o'ziga xos madaniy sintez yaratdi. Bu sintez o'zbek xalqining jamoaviy mas'uliyat, mehr-oqibat va adolatga asoslangan hayot tarzida yaqqol namoyon bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, Konfutsiy ilmiy-falsafiy merosi Buyuk Ipak yo'li orqali umuminsoniy va milliy qadriyatlarning sinteziga ulkan hissa qo'shdi. Uning insonparvarlik, odob-axloq va bilim olishga urg'u beruvchi ta'limotlari o'zbek xalqining ma'naviy dunyoqarashiga mos keluvchi jihatlari bilan alohida ahamiyatga ega. Buyuk Ipak yo'li ushbu g'oyalarni tarqatish va mahalliyashtirishda muhim vosita bo'lib, turli xalqlar o'rtasida madaniy muloqot va o'zaro hurmatni mustahkamladi. Bugungi kunda Konfutsiy falsafasi va Ipak yo'li merosi global madaniy integratsiya va xalqlar do'stligini

rivojlantirishda muhim omil sifatida o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Konfutsiy ta'limotining abadiy qadriyatlariga asoslangan insonparvarlik va axloqiy tamoyillar zamonaviy dunyoda ham xalqlar o'rtasida tinchlik va hamkorlikni ta'minlashda muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. O'zbek xalqining ochiq dunyoqarashi va boy ma'naviy merosi esa ushbu falsafiy merosni qayta talqin qilish va zamonaviy sharoitlarda qo'llash imkonini beradi. Konfutsiy falsafasining o'zbek xalqining milliy qadriyatlariga ta'siri nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi kunda ham xalqlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va hamkorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Bu meros kelajak avlodlar uchun ham ma'naviy va axloqiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan o'zbek adabiyotlari ro'yxati:

1. Alimova, D. A. (2008). *O'zbek xalqining ma'naviy merosi va sharq falsafasi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Qosimov, B. (2015). *Buyuk Ipak yo'li va Markaziy Osiyo madaniyati*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
3. Rahimov, M. (2010). *O'zbek adabi va axloqiy qadriyatlar*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
4. To'rayev, S. (2017). *Sharq falsafasi va o'zbek xalqining dunyoqarashi*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
5. Xo'jayev, A. (2012). *Markaziy Osiyoda ilmiy-ma'rifiy an'analar tarixi*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.